

פרק יט (פסוקים א-יט) / ברוריה בן-דוד (וייס)

בפרק יט נקרא על מפנה גדול לטובה. הסרת האיום הקיומי מעל יהודה והצלת ירושלים.

מה מעיד על הרושם הקשה שעשו דברי רבשקה על המלך?

"ויהי כשמע המלך חזקיהו ויקרע את בגדיו ויתכס בשק ויבא בית ה'".

כאשר המלך חזקיהו שמע מפי שריו את דברי רבשקה, הוא קרע את בגדיו לאות צער ואבל כמנהג ישראל עוד מימי האבות (בר' לו לד).

האם תצליח ירושלים לעמוד במערכה נגד צבאו האדיר של אשור?

לרשותו של חזקיהו לא היה צבא שהיה יכול להתמודד עם צבא אשור ובעלי בריתו נטשו אותו.

מה מקור התמיכה היחידי שנשאר למלך חזקיהו?

היה זה הנביא ישעיהו. חזקיהו שלח אליו "את אליקים אשר על הבית ושבנא הספר ואת זקני הכהנים מתכסים בשקים", כדי לתאר לו את המצב הקשה שבו נתונה ירושלים. "ויאמרו אליו כה אמר חזקיהו יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה, כי באו בנים עד משבר וכח אין ללדת" (פס' ג). בני ישראל שהם בנים לה' נמשלו לאישה הרה שהגיעה למשבר (זה שם כיסא היולדת בלשון חכמים מ' ערכין א ה). כפי שהאישה אינה מסוגלת להתאמץ עוד כדי להשלים את תהליך הלידה, כך בני ישראל אינם יכולים לעמוד בפני הסכנה הזאת ולהתגבר עליה. אמנם אומרים שליחי חזקיהו: חטאנו לה' ועל כן הוא מעניש אותנו, אבל אולי ישמע ה' את הגידופים של רבשקה בשם מלך אשור ויעניש אותו על דבריו. "אולי ישמע ה' אלקיך את כל דברי רבשקה אשר שלחו מלך אשור אדניו לחרף אלקים חי" (פס' ד). "ה' אלקיך" בא להורות על הקשר האמיץ בין הנביא ובין ה'. גם דוד אמר על גלית: "כי מי הפלשתי הערל הזה כי חרף מערכות אלקים חיים" (ש"א יז כו). שליחי חזקיהו ביקשו מישעיהו להתפלל בעד שארית יהודה ששרדה לאחר המלחמות בימי אחז (טז ה-ו) לאחר שגלו רבים מבני יהודה בימי סנחריב, וכן בעד שארית ישראל שנשארה אחרי גלות עשרת השבטים. הפליטה הנשארת מכף מלכי אשור (דה"ב לו).

סנחריב מתפאר בכתובותיו שלקח בשבי למעלה ממאתיים אלף נפש מיהודה, מספר העולה על הגולים שהגלו מלכי אשור מישראל (יז ו).

מה הייתה תגובתו של ישעיהו?

"ויאמר להם ישעיהו: כה תאמרו אל אדניכם: כה אמר ה': אל תירא מפני הדברים אשר שמעת, אשר גדפו נערי מלך אשור אתי. הנני נתן בו רוח, ושמע שמועה ושב לארצו, והפלתיו בחרב ארצו" (פס' ו-ז).

ישעיהו משיב לחזקיהו בשם ה' ואומר לו שלא ייבהל ולא ייפול ברוחו מפני איומיהם של סנחריב ורבשקה שר צבאו. ישעיהו מכנה אותם "נערי מלך אשור" דרך לעג ובוז, לרמוז שהם חסרי דעת ואינם ראויים לשמש שרים.

ה' יעורר בסנחריב מלך אשור רצון לשוב אל ארצו בגלל שמועה שתגיע אליו. ואכן בגלל שמועה שהגיע למלך אשור הוא הוכרח לשוב לארצו וכך ניצלה יהודה בשעה שעמדה כבר על עברי פי פחת וכמעט הייתה אחריתה כאחרית ממלכת ישראל. על סנחריב תבוא פורענות באופן אישי, כעונש על ששלח את עבדיו לגדף את ה'. הוא לא יירצה כלוחם בשדה קרב בארץ נכר, אלא בארצו (פס' לו-לז).

כאשר ראה רבשקה שכל השומעים החרישו "ולא ענו אתו דבר" (יח לו). הוא שב אל סנחריב שמפקדתו הייתה בלכיש (יח יז; דה"ב לב ט), ובדרכו שמע שסנחריב נסע מלכיש. הוא מצא אותו לוחם על לבנה, שהייתה עיר בצורה ונמנית עם ערי השפלה, כנראה שלבנה סירבה לפתוח את שעריה וסנחריב נאלץ להילחם בה. שתי הערים **לכיש ולבנה** נמנות עם כיבושי יהושע. יהושע כבש תחילה את לבנה ולאחר מכן את לכיש (יהו' י כט-לב), וסנחריב כבש תחילה את לכיש ולאחר מכן את לבנה.

מדוע עזב סנחריב את לכיש ?

סנחריב נאלץ לעזוב את לכיש כי שמע שתרהקה מלך כוש (ארץ מזרח למצרים) ששלט גם על מצרים יצא מארצו כדי להילחם אתו בארץ יהודה. בינתיים ויתר סנחריב על המשך הכנותיו לכיבוש ירושלים ויצא לקראת תרהקה כדי להכותו.

סירובו של חזקיהו להיכנע הכעיס את המלך הגדול. כיצד מעז מלך יהודה להתגרות בו? לכן שלח סנחריב מלאכים אל חזקיהו עם דברי התראה חדשים והפעם בכתב, ולא כבפעם הראשונה כאשר שלח את רבשקה לשכנע את העם בדיבור.

מה אמר סנחריב לחזקיהו?

"אל ישאך אלקיך אשר אתה בטח בו לאמר : לא תנתן ירושלם ביד מלך אשור. הנה אתה שמעת את אשר עשו מלכי אשור לכל הארצות להחרימם, ואתה תנצל? ההצילו אתם אלהי הגוים אשר שחתו אבותי, את גוזן ואת חרן ורצף ובני עדן אשר בתלאשר? איו מלך חמת ומלך ארפד ומלך לעיר ספרוים, הנע ועוה?" (פס' י-יג). סנחריב הבין שחזקיהו עומד במריו ואינו נכנע לו בגלל ביטחונו בה'. הפעם סנחריב אינו אומר שהוא נשלח בפקודת ה' לעלות על הארץ ולהשחיתה כפי שעשה בעבר (יח כה), אלא מתפאר במעשי הגבורה שעשו מלכי אשור הגדולים שקדמו לו. הוא מפרט את המקומות שכבשו.

גוזן – שם אחת הארצות שהגלה סרגון אביו של סנחריב את גולי שומרון לשם (יז ו).
חרן – הידועה מימי האבות (בר' יא לא-לב; בר' כז מג; כח י; כט ד).
שכנה בארם נהריים בחלקה הצפוני מערבי.
רצף – על הגדה הימנית של נהר פרת.
בני עדן – מדינה ארמית על גדות הפרת.
תלאשר – ישיבה ממזרח לחידקל אליה הוגלו בני בית עדן בידי האשורים (יש' לז יב).

סנחריב התרה בחזקיהו שסופו יהיה כסופם של המלכים המוזכרים לעיל בפס' יג.
סנחריב הזכיר את **חמת ראשונה**, כי זו הייתה ממלכה גדולה וכנועה לישראל (יד כח).
מלחמות אשור **בחמת** מתועדות בכמה תעודות אשוריות.
ארץ חמת ישבה בקרן הצפונית מערבית של כנען הגדולה, בצפון מזרח גבולה היה
בקרבת הפרת (או על הפרת ממש), בדרום גבלה חמת בארם צובה ובארם דמשק.
בימי דוד נמנה מלך חמת עם מביאי המנחה אליו (ש"ב ח ט-י; דה"א יח ט-י).
לפי דברי הימים כבש שלמה את חמת צובה (דה"ב ח ג-ד) ובנה בה ערי מסכנות.

מה הייתה תגובת חזקיהו על איומיו של סנחריב?

חזקיהו התפלל לפני ה' בבית-המקדש ופרש לפני יושב הכרובים את ספרי הבלע
של סנחריב. חזקיהו השיב בדברי תפילתו על התפיסה האלילית של סנחריב וזועק
ומתפלל לשלום ישראל והצלתו מכף אויביו. אמרו חז"ל : אפילו חרב חדה מונחת
על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים (ברכות י ע"א).
"אתה הוא האלקים לבדך לכל ממלכות הארץ, אתה עשית את השמים ואת הארץ,
הטה ה' אזנך ושמע, פקח ה' עיניך וראה, ושמע את דברי סנחריב אשר שלחו לחרף
אלקים חי. אמנם ה', החריבו מלכי אשור את הגוים ואת ארצם, ונתנו את אלהיהם
באש, כי לא אלהים המה, כי אם מעשה ידי אדם עץ ואבן ויאבדום. ועתה, ה' אלקינו
הושיענו נא מידו וידעו כל ממלכות הארץ כי אתה ה' אלקים לבדך" (פס' יט).

אמנם יש ממש בטענת סנחריב לפיה החריבו מלכי אשור את הגויים ואת ארצם,
אבל זאת בגלל שאין בפסילים שום כוח אלוהי. הם אינם אלא עץ ואבן פסלים
דוממים, מעשה ידי אדם, ועל כן יכלו מלכי אשור להשמידם. חזקיהו מבקש מה'
להושיע את עמו וע"י כך יתקדש ה'. "וידעו כל ממלכות הארץ כי אתה ה' אלקים
לבדך" (פס' טו). עם הצלת ירושלים מידי סנחריב יגדל כבוד ה' אלוקי ישראל
ויקודש שמו בכל העמים והארצות.

פרק יט (פסוקים כ-סוף)

בפסוקים אלה ישעיהו מנבא לחזקיהו את קיצו של מלך אשור.

ישעיהו הנביא שולח לחזקיהו את דבר ה' בתשובה לתפילתו בבית ה' על דברי
הרהב של סנחריב. שליחו של הנביא אומר לחזקיהו שתפילתו התקבלה,
והשמיע לו את נבואת ישעיהו בלשון עבר כאילו כבר התקיימה, כי דבר ה' לא
ישוב לאחור ריקם. ירושלים מתוארות בנבואתו בסגנון מליצי כנערה גאה
הלועגת לסנחריב. "בזה לך, לעגה לך בתולת בת ציון, אחרוך ראש הניעה בת
ירושלם" (פס' כא). תנועת הראש מבטאת בוז ולעג. הנביא פונה לסנחריב :
"את מי חרפת וגדפת ועל מי הרימות קול ותשא מרום עינך? על קדוש ישראל"

(פס' כב). אין זו שאלה, אלא הבעת זעם ותדהמה. הידעת את מי העזת לחרף ולגדף? נשאת עיניך בעזות מצח בגאווה ובחוצפה כלפי שוכן מרום, כלפי קדוש ישראל. אתה מתיימר כי הרים ויערות לא עצרו בעדך. התפארת שהרי הלבנון לא עמדו בדרכך, וכרתת שם את מבחר ארזיו וברושיו. "ואבואה מלון קצה יער כרמלו" (פס' כג). ראש הכרמל נחשב בימי קדם למקום מסתור מוגן משום גובהו והיערות, המערות והמחילות שהיו שם (עמ' ט ג). אתה חושב שבכוחך ועוצם ידך הצלחת להגיע ל"מרום הרים", ולחשוף במעמקי תהום מקורות מים. סנחריב מאיים על מצרים ("מצור" - מצרים (יש' יט ו) לייבש את יאוריה בכפות רגלי צבאותיו הרבים. הנביא לועג למלך אשור, שמתכוון לסיים את מסעו בכיבוש מצרים, כי דווקא לרגל שמועה שתבוא ממצרים יאלץ לברוח על נפשו. ה' אומר לסנחריב שמאז ומקדם נגזר על הערים להיחרב ולהפוך ערים בצורות לעיי מפלה. אני הוא שגזרתי ואתה היית אך מטה זעם בידי. וגרמתי שיושבי הערים הבצורות יהיו משולים לעשב השדה הנובל מהר וקל לתלשו, וכחציר הנמצא על הגגות שייבש ויבול מהר. "ושדפה לפני קמה" ולשבלים שנשרפו מרוח קדים בטרם שהיו לקמה (קמה – תבואה לפני הקציר). התשובה הניצחת לסנחריב ניתנת מדור לדור. "אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים, שמי השמים וכל צבאם, הארץ וכל אשר עליה, הימים וכל אשר בהם, ואתה מחיה את כלם" (נחמיה ט ו). וכפי שכתוב בתהילים כט פס' ה: "קול ה' שובר ארזים וישבר ה' את ארזי הלבנון". ובתהילים קיד פס' ז-ח "מלפני אדון חולי ארץ, מלפני אלוה יעקב, ההפכי הצור אגם מים, חלמיש למעינו מים".

כל דרכיך גלויים וידועים לפני. ראיתי את כל מעשיך והתבוננתי אליהם. שמת לב לדברי הגאווה והרוגז שהטחת כלפי. "ושמתי חחי באפך ומתגי בשפתך" (פס' כח). כשם שמכניעים בהמה מתפרצת ע"י חח ששמים באפה ומתג בשפתייה. מתג- יתד של מתכת הניתן בפי הבהמה, כדי להטותה אל הדרך אשר בעליה מבקשים להוליכה אליה כן יכניע ה' את מלך אשור. הוא ישים חח באפו ומתג בשפתיו ויחזירנה כחיה נכנעת אל ארצו. כך נהגו להוליך שבויים. "וילכדו את מנשה בחחים ויאסרהו בנחשתים ויוליכהו בבלה" (דה"ב לג יא).

מה האות שנבואה זו עתידה להתקיים?

למרות שעקב המצור השמיד האויב את תנובת השדה ולא יכלו לחרוש ולזרוע יספיק הספיח להזנת העם בשנה הראשונה והסחיש בשנה השנייה. בשנה שבא סנחריב ליהודה לא חרשו ולא זרעו. ייקצרו רק את הספיח – מה שיצמח מגרגרי הזרע שנפלו. גם בשנה השנייה לא יכלו לזרוע, מפני צבאות אשור הנסוגים, אבל הסחיש יספיק. המילה סחיש נמצאת במקרא רק כאן ובפרשה המקבילה לה בספר ישעיהו, מתפרשת לפי העניין הספיח של הספיח. רק החל מהשנה השלישית יוכלו לזרוע ולקצור ולנטוע ולאכול מפרי הארץ.

ישעיהו מדמה את שארית הפלטה למטע שניצל מהמבקש לעקרו ושורשיו מוסיפים להתפשט בעומק כלפי מטה וענפיו מלאי הפירות כלפי מעלה, כך תהיה פליטת בית יהודה. השבט הנשאר מכל שבטי ישראל יכה שורשים בארץ וכתוצאה מכך שארית ישראל תתקיים ותפרח. אחרית טובה וישועה תהיה לירושלים. ה' יקנא לעמו ויילחם באויבי ירושלים, ויתבע מהם את עלבונה וינקום בהם את כל הרעות שעשו לה.

ישעיהו הנביא מעודד ומחזק את אנשי ירושלים: "לכן כה אמר ה' אל מלך אשור: לא יבא אל העיר הזאת ולא יורה שם חץ, ולא יקדמנה מגן, ולא ישפך עליה סללה" (פס' לב). ההצלה לא תבוא מניצחון בקרב. מלך אשור לא יקרב אל העיר במגן ונשק ולא ישפוך סוללה כדי להסתער מעליה. מלך אשור ינחל תבוסה מוחצת וימהר לנוס אל ארצו באותה דרך שבה בא. אילו היה מנצח היה בוחר לו דרך חדשה כדי לכבוש בדרכו ערים נוספות.

בזכות מי תבוא הישועה על ירושלים?

בזכות דוד שה' כרת עמו ברית עולם (ש"ב כג ה). וכנבואת אחיה השילוני: "למען עבדי דוד ולמען ירושלים, העיר אשר בחרתי בה מכל שבטי ישראל... למען היות ניר לדויד עבדי כל הימים לפני בירושלים, העיר אשר בחרתי לי לשום שמי שם" (מ"א יא לב לו).

כיצד התקיימה הנבואה?

"ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף, וישכמו בבקר והנה כלם פגרים מתים" (פס' לה). יש השערות שונות כיצד קרה הדבר. יש דעה לפיה הייתה זאת מגפת דבר בה הכה ה' את צבא סנחריב. חז"ל דרשו שהיה זה בנב שמצפון לירושלים ושהיה זה בליל פסח (סנהדרין צה ע"א).

מה היה סופו של סנחריב?

כאשר בא סנחריב אל המקדש של נסרך (שם יחידאי במקרא), כנראה שם גנאי לאחד מאלילי אשור הראשיים, בזמן שהשתחוה הרגוהו בניו במכות חרב "והמה נמלטו ארץ אררט, וימלך אסר-חדן בנו תחתיו". יש דעות שונות מתי נהרג סנחריב. לפי מקורות אשוריים סנחריב נהרג כעשרים שנה אחרי מסעו בארץ ישראל.

מפלתו של סנחריב מתוארת בישעיהו: "ונפל אשור בחרב לא איש, וחרב לא אדם תאכלנו, ונס לו מפני חרב, ובחוריו למס יהיו" (יש' לא ח). חרבו של ה' תכה את אשור, הכוונה למגפה שתכלה את צבא אשור. הנותרים שלא נפלו

"בחרב לא איש" ינוסו מפני חרב אויביהם. כאשר יראו בני ישראל ושאר אויבי אשור שנשמד רוב צבא אשור בידי שמים, יקומו וירדפו בחרב אחרי הנשארם בצבא אשור. גיבוריו של אשור שנותרו בחיים ייפלו שבי בידי אויביהם שישעבדו אותם לעבדים. "מס" משמעו עבודת כפייה.

בהשפעתו של ישעיהו העם לא נפל ברוחו ולא נכנע לסנחריב.

אחרי שנצלה יהודה מאשור באה רווחה לארץ. חזקיהו שיקם את הערים שנהרסו. לפי דה"ב לב כז-כט ניתן להסיק שחזקיהו פיתח את המרעה ועבודת האדמה ובימיו הגיעה הממלכה לגאות ופריחה. חיזוקה של יהודה בתקופת השלום סייעה לפעילות בספרות ובכתיבה כפי שעולה מספר משלי כה א. חזקיהו הושיב אנשים חכמים מושכים בשבט סופרים והטיל עליהם להעתיק ספרים ומשלים שהיו מיוחסים לשלמה המלך והפיצם בעם.

ניב

קצרי יד (פס' כו).

בהשאלה : קצר יד - חסר כוח ויכולת להשיג את מבוקשו.